

**ТИПОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ ПОВЕДЕНИЯ
ПРЕСТУПНИКА КАК ОСНОВА ПЛАНИРОВАНИЯ
И ПРОГРАММИРОВАНИЯ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ**

Хань А. А.

Рассмотрены проблемы изучения типовых информационных моделей поведения преступника как основы для построения программ производства отдельных следственных действий и их планирования.

Ключевые слова: поведение преступника, типовая информационная модель, моделирование, планирование следственных действий.

**TYPICAL INFORMATION MODELS OF THE CRIMINAL'S
BEHAVIOR AS THE BASIS FOR PLANNING
AND PROGRAMMING INVESTIGATIVE ACTIONS**

Khan O. O.

The article deals with the issues of studying typical information models of the criminal's behavior as the basis for developing programs of certain investigative actions and their planning.

Keywords: the criminal's behavior, typical information model, modeling, planning of investigative actions.

УДК 343.98:343.575

Ю. М. Ігнатенко, аспірант Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

**ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ
У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ
І ЙОГО МІСЦЕ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ**

Досліджено предмет злочинного посягання у сфері незаконного обігу наркотиків. Звернено увагу на появу нових видів наркотичних засобів, а також на роль мережі Інтернет у їх поширенні.

Ключові слова: предмет злочинного посягання, наркотичні засоби, наркотики, мережа Інтернет, аудіонаркотик.

Незаконний обіг наркотичних засобів давно вийшов за національні межі якоїсь окремої країни, набув транснаціонального, глобального, організованого характеру та серйозно загрожує генофонду людства. Це є визначальним чинником щодо актуальності й важливості дослідження цієї проблематики.

В Україні викликає занепокоєння ситуація, яка склалася у сфері незаконного обігу наркотиків. Простежується тенденція до збільшення кількості осіб, які незаконно вживають ті чи інші наркотичні засоби, психотропні речовини, і як наслідок зростання їх кількості та різновидів. Наприклад, у 1958 р. в наркологічних установах України було зареєстровано всього

450 осіб, які зловживали наркотиками, а вже у 2004 р. на обліку перебувало 120 тис. таких осіб¹. Цьому значною мірою сприяли соціально-економічні зміни, формування приватного сектору економіки та створення професійних злочинних організованих груп, які мають за мету отримання надприбутків, швидке збагачення. Слід зазначити, що в площині таких перетворень загрозливого рівня досягла корупція, і за цим показником нашу державу відносять до відсталих країн. Корупція проникла в усі сфери нашого життя, і навіть у тих державних органах, які повинні активно протидіяти незаконному обігу наркотиків, спостерігаються непоодинокі факти сприяння в їх розповсюдженні. Реалії сьогодення свідчать про те, що корупція із локальної проблеми перетворилася на глобальне явище, яке деформує суспільство, економіку, правову систему держави².

Важливим структурним елементом криміналістичної характеристики злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів є предмет злочинного посягання – це речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті чи інші суспільні відносини³. Крім предмета злочинного посягання в структурі криміналістичної характеристики злочинів даного виду можна виділити такі елементи: спосіб злочину; час і місце злочину; обстановка злочину; знаряддя й засоби вчинення злочину; типові сліди злочину; особа злочинця. Перелічені елементи взаємопов'язані прямо чи опосередковано, мають кореляційні зв'язки, а дані узагальнення слідчої практики та кримінальних проваджень є підґрунтям для встановлення такої залежності, що в кінцевому результаті є основою побудови оптимальної та ефективної методики розслідування. З етимологічної точки зору предмет – це конкретна матеріальна річ, на яку спрямована діяльність людини. Особливість предмета злочинного посягання полягає в тому, що це слідосприймаючі та слідодутворюючі об'єкти, які індивідуалізують предмет у матеріальному світі. Правильне й точне з'ясування предмета злочинного посягання дозволяє розмежувати один злочин від іншого, суміжного з ним. Ті чи інші ознаки предмета злочинного посягання можуть бути критерієм визначення пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин одного й того самого злочину або впливати на ступінь тяжкості⁴. Вивчення усіх ознак предмета злочинного посягання дає можливість виявляти сутність і спрямованість злочинів, що є підставою законності й об'єктивності розгляду кримінальних справ.

Відповідно до чинного кримінального законодавства предметом злочинного посягання у сфері незаконного обігу наркотиків є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори і правильне їх ви-

¹ Див.: *Смирнова І. В.* Деякі пріоритетні напрями удосконалення боротьби з наркобізнесом і наркоманією в Україні / *І. В. Смирнова* // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. — Х., 2004. — Вип. 28. — С. 3–12.

² Див.: *Шепітько В. Ю.* Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посібник / *В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель.* — Х. : Харків юрид., 2013. — С. 3.

³ Див.: *Він же.* Криміналістика : підручник для студ. вищ. навч. закл. / *В. Ю. Шепітько.* — К. : Ін Юре, 2010. — С. 331.

⁴ Див.: *Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.].* — К. : Ін Юре, 2003. — С. 193.

значення має велике значення для практичної діяльності, особливо з урахуванням розвитку новітніх технологій.

В Україні найпоширенішим наркотиком є канабіс, і як з'ясувалося, його щороку виробляють на загальну суму 2,5 млрд грн, вивозячи з країни по 150 т, тобто на рівні загальної латентності, терпимості та байдужості України перетворюється на світового виробника й постачальника наркотиків, якість яких ні в чому не поступається іноземним аналогам. Причому українські споживачі за рік уживають близько 7 т такого наркотику. Після узаконення поняття «технічні промислові коноплі – зілля без наркотичного вмісту» на сьогодні на теренах нашої країни такий сорт канабісу виявили бажання вирощувати близько півсотні компаній. Серед останніх присутні такі, які із злочинною метою використовують таку можливість, а саме: технічними промисловими коноплями обсаджують поля, у середині яких зростає зілля з високим вмістом наркотичної речовини¹.

Потребує подальшого розв'язання проблема немедичного вживання нарковмісних ліків. Особливо слід відзначити характерний для сьогоднішнього відхід наркоспоживачів у сферу споживання дезоморфіну, який через нестійку хімічну структуру виготовляється кустарно для єдиного споживання. При цьому інгредієнти для його виготовлення не є підконтрольними, вільно купуються в аптечній мережі за відносно низькою ціною². Дезоморфін отримують шляхом екстракції кодеїну з лікарських препаратів, таких як, наприклад, терпінкод, тетралгін, налорфін плюс. Ці препарати містять у своєму складі від 8 до 10 мг кодеїну. Екстракція кодеїну з лікарських засобів проводиться полярними і біполярними розчинниками³. В аптеках відмічено сталий попит на доступні всім кодеїновмісні ліки, з яких у домашніх умовах отримують синтетичний наркотик дезоморфін, або «крокодил». Звикання до такого засобу настає вже після першої ін'єкції, а через рік-два людина помирає в страшних муках. У 2011 р. фірми-імпортери ввезли на територію нашої держави майже в 15 разів більше визначеної Міністерством охорони здоров'я України потреби в ліках, що містять псевдофедрин, кодеїн і фенілпропаноламін. Такі ліки, як кодтерпін зайняли лідируючі позиції з річною виручкою 24 млн доларів⁴. Продаж такого кодеїновмісного лікарського препарату, як кодесан, що відпускається без рецепта, обчислюється в кількості

¹ Див.: Україна дуже скоро може стати другою Колумбією з виробництва наркотиків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tsn.ua-298673>.

² Див.: *Невирко Д. Д.* Особенности наркоситуации в Сибирском федеральном округе и актуальные проблемы профилактики и противодействия незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ : по итогам XV междунар. науч.-практ. конф. / Д. Д. Невирко, В. Е. Шинкевич, С. М. Мальков // Государство и право. — 2013. — № 1. — С. 119–123.

³ Див.: *Кобзева И. В.* Тактика и методика проведения отдельных следственных и оперативно-розыскных мероприятий по документированию лабораторий, специализирующихся на кустарном изготовлении наркотических средств / И. В. Кобзева // Уголовная политика Российской Федерации в сфере противодействия наркотизации общества : матер. междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 130-летию Белгород. гос. ун-та. — Белгород : Изд-во БелГУ, 2006. — С. 335–342.

⁴ Див.: *Кулеха І.* Кодеїнове божевілля : в Україні частішають випадки немедичного вживання ліків / І. Кулеха // Юрид. вісник України. — 2012. — № 33. — С. 12–13.

близько 84 упаковок на день однією аптекою. Такий факт викликає безліч питань і потребує подальшого ґрунтовного з'ясування. Тому ми підтримуємо пропозицію щодо відпуску нарковмісних ліків винятково за рецептом лікаря, але з розробленням такої процедури, що б урахувала інтереси осіб, які дійсно потребують на медичну допомогу. Також необхідно посилити відповідальність осіб, що порушують установлені правила обігу таких лікарських засобів.

Останнім часом привертає увагу громадськості поява так званих курильних сумішей або трав'яних ароматизованих сумішей, міксів, спайсів, оскільки в них у великій кількості присутні синтетичні канабіноїди, які викликають психічні розлади та становлять потенційну загрозу для здоров'я людини. Відомі такі види сумішей: помірносильний арома-мікс Спайс Сільвер (Spice Silver); класична суміш для куріння Спайс Голд (Spice Gold); сильна курильна суміш Спайс Даймонд (Spice Diamond); посилений мікс Спайс Даймонд Спирит (Spice Diamond Spirit); аромасуміш Спайс Мойо (Spice Mojo); мікс Спайс Синерджи (Spice Tropical Synergy); суміш з м'ятним ароматом Спайс Арктик Синерджи (Spice Arctic Synergy).

Одним із поширених штучних канабіноїдів є речовина 1-пентил-3-нафтоїліндол (1-pentyl-3-naphthoylindole) – JWH-018, синтезована американським хіміком Дж. Хоффманом. Речовина являє собою порошок світло-сірого чи білого кольору, нерозчинна у воді за температури $T = 25\text{ }^{\circ}\text{C}$ і розчинна в диметилформаміді, диметилсульфоксиді, спирті. Синтетичні канабіноїди поділяють на сім груп: 1) нафтоїліндоли (Naphthoylindoles JWH-018, JWH-073 і JWH-398); 2) нафтилметиліндоли (Naphthylmethylindoles); 3) нафтоїлпіроли (Naphthoylpyrroles); 4) нафтилметиліндени (Naphthylmethylindenes); 5) фенілацетиліндоли (Fenilacetilindoles, JWH-250); 6) циклогексилфеноли (Cyclohexylphenols CP 47, 497); 7) класичні канабіноїди (Classical cannabinoids HU-210). На території нашої країни найбільшої популярності й поширення набули синтетичні канабіноїди першої групи¹. Відомо, що 70 % з кола дегустаторів таких сумішей швидко стають залежними від них. Психоактивна речовина, яка міститься в таких сумішах для куріння, за впливом на мозок людини багаторазово перевищує дію алкалоїду канабісу. Україна пізніше за інші країни ввела заборону на вільний обіг таких сумішей². В. В. Шаповалов фіксує існування проблемного питання відносно курильних сумішей, які активно розповсюджуються через мережу Інтернет³.

¹ Див.: *Кахановский Ф. Н.* Обнаружение и выделение синтетических каннабиноидов, содержащихся в некоторых курительных смесях / Ф. Н. Кахановский, О. А. Посильский, Н. В. Шалыга // Криміналіст. вісник. — 2010. — № 1(13). — С. 155–161.

² Див.: *Смирнова І. В.* Профілактика незаконного наркоспоживання за допомогою мережі Інтернет в умовах трансформативності наркобізнесу / І. В. Смирнова, Д. Е. Чувирін // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К., 2010. — № 23. — С. 67–75.

³ Див.: *Шаповалов В. В.* Судово-фармацевтичне дослідження нелегального обігу курильних сумішей / В. В. Шаповалов, В. О. Шаповалова, М. Ю. Сухая // Проблеми законності : акад. зб. наук. праць. — Х., 2012. — Вип. 119. — С. 218–223.

Глобальна мережа Інтернет міцно увійшла в щоденний побут практично кожного громадянина, проникла в усі сфери людської діяльності, з кожним роком неухильно зростає кількість користувачів. Серед них переважно кількість складають діти й підлітки, чия психіка перебуває на стадії формування. Злочинне суспільство, зокрема наркозлочинність, усеосяжно використовує у своїх злочинних цілях новачі у сфері високих інформаційних технологій. Інтернет – міжнародна глобальна комп'ютерна мережа є унікальним засобом всесвітньої комунікації¹ і в той самий час їй притаманна особлива роль у незаконному розповсюдженні наркотиків. Існує велика кількість сайтів, на яких докладно описуються той чи інший наркотик, інструкції з їх приготування й уживання, а також стан після цього. Вони ж містять інформацію про місце продажу наркотиків і способи їх придбання. Особливістю віртуального спілкування є наявність так званих чат-кімнат – інтерактивних сторінок, що дозволяють спілкуватися в реальному часі. Вони дають змогу споживачам наркотичних засобів обговорювати різні проблеми: як виготовити, спожити, де дістати, як довго чекати «тріп-репорту» або як уникнути «бед-тропів». Деякі розділи присвячено рекомендаціям про те, як поводитися при затриманні співробітниками міліції, як уникнути тест-контролю або подолати його². Значний відсоток збувачів наркотичних засобів уже використовують Інтернет. Так, у 2010 р. зафіксовано понад 40 фактів розповсюдження наркотиків через Інтернет³, причому злочинні схеми є досить винахідливими й складними.

Викликає особливий інтерес, але й у той самий час стурбованість поява в мережі Інтернет широкої пропозиції так званого аудіонаркотику або айдозера (idoser). Це емулятор наркотичних відчуттів, заснований на бінауральних розробках і технологіях. Програма I-Doser імітує кайф від таких наркотиків як кокаїн, героїн, екстазі, опіум, канабіс і ще багато інших, а також різні настрої, усього близько 177 різновидів. Існує думка, за якою аудіонаркотики – це в чистому вигляді шахрайство, чорний піар, спрямований на отримання доходу, інші вважають, що прослуховування їх призводить до різкої зміни активності мозку, відбувається його перевантаження, а це негативно впливає на нормальне функціонування всього організму⁴. Вплив музики на організм людини відомий з давніх часів. Було встановлено, що музика виконує виховну, катарсичну й релаксаційну функції, а також лікувальну. Останнє підтверджується тим, що сьогодні спеціальна міжнародна асоціація розробляє й випускає так звані музичні ліки. Відомий факт лікувальних властивостей музики Моцарта. Однак поява рок-музики ознаменувалася спалахом самогубств і негативними психічними змінами в організмі

¹ Див.: Сучасна права енциклопедія / [О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Міщенко та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — С. 25.

² Див.: Цириня М. А. Распространение пронаркотической информации в Интернете: меры противодействия / М. А. Цириня // Журнал рос. права. — 2012. — № 4. — С. 44–50.

³ Див.: Карпюк Г. «Авіаналіт» на наркозлочинність. На черзі – запуск «крота» у мережу Інтернет / Г. Карпюк // Юрид. вісник України. — 2010. — № 35. — С. 12.

⁴ Див.: Кузечкін В. І. Аудіонаркотики, або питання піднімає проблему / В. І. Кузечкін // Безпека життєдіяльності. — 2009. — № 9. — С. 29–34.

людини. Ритм рок-музики має наркотичні властивості. Якщо, наприклад, такий ритм супроводжується потужним тиском наднизьких частот (15–30 Гц), то слухач впадає в танцювальний транс, споріднений з наркотичним. Німецький професор Б. Раух стверджує, що рок-музика викликає виділення стрес-гормонів, які видаляють частину зафіксованої в мозку людини інформації, особа розумово деградує. Причому прослуховування такої музики завжди супроводжувалося вживанням наркотичних та інших речовин. Початок рок-епідемії став початком нарко-епідемії¹.

Науково-технічний прогрес людства впливає на всі без винятку сторони суспільного життя й не тільки несе в собі позитивні моменти, а і є об'єктивним і незворотнім поштовхом розвитку соціально-негативних процесів. Злочинці постійно вдосконалюють свою «майстерність» з використанням новітніх технологій, їм притаманні професіоналізм, конспіративність і високий рівень організованості². Тому необхідно звертати прискіпливу увагу громадськості до появи нових видів нарковмісних речовин чи їх заміників у тому чи іншому вигляді. Світова практика свідчить, що ця проблема не може бути розв'язана лише за допомогою репресивних заходів, а потребує комплексного, дієвого та ґрунтовного підходу як на місцевому рівні, так і на загальнонаціональному з координацією зусиль органів виконавчої влади, правоохоронних і судових органів, громадських об'єднань, підприємств, установ та організацій. Одним з пріоритетних напрямків у боротьбі з незаконним обігом наркотиків має стати масована профілактична робота, спрямована на зниження попиту серед населення на наркотичні речовини та запобігання цікавості до нових таких речовин.

Водночас треба зауважити, що з точки зору економіки, наприклад, попит наркоманів на героїн украй не еластичний. Тому не слід лише обмежуватися таким звичайним методом, як зменшення поставок героїну до країни, котрий спрямований на скорочення споживання останнього. Такий метод не матиме значних позитивних результатів, оскільки вулична ціна наркотиків різко підвищиться, тоді як кількість героїну, що купується, зменшиться в незначній кількості. З точки зору продавців наркотиків це означатиме лише збільшення доходів, тобто отримання надприбутків, а з точки зору споживачів наркотиків – збільшення сумарних витрат, пошук додаткових коштів на героїн³ або пошук нових видів наркотичних засобів. Тому профілактика незаконного обігу наркотичних засобів повинна мати комплексний та попереджувальний характер і ґрунтуватися на: широкому залученні політичних, громадських діячів, громадських рухів і об'єднань, засобів масової інформації на всіх рівнях; стимулюванні на рівні держави комерційних структур, які сприяють боротьбі з наркотиками; використанні сім'ї як основного ви-

¹ Див.: *Таркова С. А.* Феномен музики и ее влияние на человека (доксографические суждения) : монография / С. А. Таркова. — Х. : Нове слово, 2011. — С. 84–96.

² Див.: *Пчелкин В. Д.* Особенности раскрытия преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков / В. Д. Пчелкин, Н. А. Сергачев // Вісн. Луган. ін-ту внутр. справ МВС України. — 2000. — Вип. 1. — С. 164–172.

³ Див.: *Макконнелл К. Р.* Экономикс. Принципы, проблемы и политика : в 2 т. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. 11-го изд. — М. : Республика, 1992. — Т. 2. — С. 20–21.

ховного чинника в протидії наркотикам на загальнонаціональному рівні, оскільки несприятливі умови формування особистості в сім'ї, де закладаються ціннісні орієнтири та соціально-корисні потреби, можуть стати причиною й умовою злочину¹.

Підсумовуючи наведене, відзначимо, що предмет злочинного посягання як структурний елемент криміналістичної характеристики злочинів являє собою джерело необхідної інформації, спрямованої на виявлення й об'єктивне розкриття злочинів. Установлення предмета злочинного посягання в перебігу розслідування даного виду злочинів є визначальним, оскільки спрямовує подальше розслідування, є підставою для визначення інших елементів криміналістичної характеристики, таких як спосіб злочину, типові сліди злочину, знаряддя й засоби вчинення злочину, обстановка злочину, особа злочинця. Останнім часом дослідженню предмета злочинного посягання злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків приділяється особлива увага. Це пов'язано з тим, що наркотичні засоби спричиняють значну шкоду здоров'ю людей і створюють реальну загрозу державним інтересам. Це вимагає ґрунтовних наукових розробок з урахуванням появи нових видів наркотичних засобів.

**ПРЕДМЕТ ПРЕСТУПНОГО ПОСЯГАТЕЛЬСТВА
В СФЕРЕ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА НАРКОТИКОВ
И ЕГО МЕСТО В СТРУКТУРЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

Игнатенко Ю. Н.

Исследован предмет преступного посягательства в сфере незаконного оборота наркотиков. Обращено внимание на появление новых видов наркотических средств, а также на роль сети Интернет в их распространении.

Ключевые слова: предмет преступного посягательства, наркотические средства, наркотики, курительные смеси, сеть Интернет, аудионаркодик.

**THE OBJECT OF CRIMINAL ENCROACHMENT
IN ILLEGAL DRUG TRAFFICKING AND ITS PLACE IN THE
STRUCTURE OF CRIMINALISTIC DESCRIPTION OF CRIMES**

Ihnatenko Y. M.

The article deals with the object of criminal encroachment in illegal drug trafficking focusing on the emergence of new drug substances as well as the effect of the Internet on their dissemination.

Keywords: the object of criminal encroachment, drug substances, drugs, designer drugs, the Internet, I-Doser tracks.

¹ Див.: Шарай О. В. Особливості проведення окремих слідчих дій під час розслідування кримінальних справ, порушених за скоєння злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів / О. В. Шарай // Укр. вісник психоневрології : матер. круглого столу «Кримінальна політика України, Росії та Білорусі у сфері протидії контрабанді наркотиків та наркотизації суспільства» (Харків, 20–21 лист. 2009 р.). — Х., 2009. — Т. 17. — Вип. 2(59). — С. 101–103.